

Van de Vogelen.

Het. XIV, Capittel.

WY komen tot het heyr bekleet met dichte veeren,
 En sien vuat aen de maegh is beter om verteeren,
 En vuatter dient genut, en vuatter dient gemijt.
 En hoe dat yder dingh heeft syn besetten tijt.
 Voor eerst laet ick het volck een nutten regel vreten,
 Dat als een vogel broet hy niet en dient geeten:
 Maeckt spijse van den haen eer hy met binnen speelt,
 Maer laet hem in het kot wanneer hy jongen teelt.

'Ken

'Ken vuil niet als in noot, 'ken vuil u nimmer raden
 Tot vogels die met vleesch haer hollen krop versaden:
 'Tis beter voor de maegh al vvat van kooren leeft,
 En niet en is gemest, maer in het wilde svveeft.
 Maer vraeghje vwater mach de beste vogel vvesen?
 Phaisanten, weerde vrient, die worden hoogh gepresen:
 Maer des al niet te min soo hout een jongh patrijs
 Noch beter voor de maegh, en vry in hooger prijs.
 Men seyt hoe-vvel een mensch door ongeregelt mallen
 De plage van sint Iob ten deele vvas gevallen,
 Dat hy genesen sou al vvaer hy dtep gevat,
 Indien hy maer patrijs en anders niet en at.
 Wat dat de pau belanght, die heeft te schoone veeren,
 My dunckt dat aen het dier geen vvraet behoort te deeren:
 Hy is te byster sel te vvonder onbeleeft,
 Die aen een vvreedden kock soo schoonen vogel geeft.
 Maer vvat de vogels raect die in het vvater leven,
 En des al niet te min oock in den velde svveven;
 Al maeckt dit gansche rot een grof en machtigh bloet,
 Het is noch even-vvel gefonde lieden goet.
 Ons Stadt, ons eygen Stadt die kan het ons betuygen,
 Dat hier meest al het volck vweet voedsel nyt te suygen.
 Dat nut en dienstighis. Wel acht dan onsen hout,
 Die oock de Françe kust in grooter vvelden hout.
 Wat voorts de gansen raect, en wat de wilde svvanen,
 Dat sal u myn gedicht in't lange niet vvermanen:
 Al vvat van dit beslagh u noch te vveten staet,
 Dat geeft u Bevervvijck, en dat in volle daet.

HEt Voedsel dat de Vogelen geven is weynigh,
 te gelijkenen by het gene, dat vande vier-voe-
 tige dieren komt, insonderheyt het Verckens-
 vleesch:

vleesch: maer het is lichter te verteren, ende van seer goet sap, principalijck van hoenderen, capoenen, phasanen, duyven: sommige hebben wat harder vleesch, te vveten, gansen, enden, svvanen, ende kleyne mosjens, die boven inde huysen, ende torens nestelen. Die lichter te verteren zijn maken dunder bloet, ende suyver stoffe voor onse geesten: ende geven derhalvé bequaem voedsel voor luyden die studeren, veel sitten, haer lichaem vveynigh oeffenen, als oock die sieckelijck gaen: gelijk het vleesch van vier-voetige bequaem en sterck voedsel geeft den genen, die grooten arbeyt doen. Want ander voedsel vereyschen de kracht des lichaems, ander den lust des geests: voor haer is vast voedsel, ende dat niet lichtelijcken en verdwijnt aldernutst, dan de geest vereyscht 't gene dat dunne en klare geesten maken kan.

Maer het dient vvel, dat men aenmercke het onderscheyt datter onder de vogelen is van wegen den *Onderdom*, tijt des jaers, spijs, plaets ende lucht.

Oude vogels en zijn om hare groote hardigheyt niet te verdouwen: de even-gekipte, zyn vol slijm. Tusschen beyden zijns goet: ende alder-best, wat voor de helft van haer leven. Want alsoose vvat drooghachtigh van naturen zijn, soo wert dese natuerlijcke droogheyt gematight door de vochtigheyt van de jeught.

Op de *zijdt* oock als sy heet zijn, zynse mager: mede alsse broeyen ende kippen, zynse onaengenaem gegeten te vverden. Want vol arbeyt ende forge, om voor de jongen aes te soecken, vergeten sy haer selve, waer door sy mager werden. Gelijk-

D d

men

48 DEN SCHAT DER

men dagelijcx aen de hoenderen sien kan.

Sommige zyn oock aengenermer in den Oeght, om datse dan druyven, ende ander besyen eten, als Snippen, Vincken: sommige in de Somer, die kooren eten, als Patrijfen: sommige smaken best in de Winter, als Lysters, Meerlen, Wilde-ganssen, ende alle vvater-vogels.

Van haer ~~voor~~ wert mede geen kleyn onderscheyt genomen; vvant eenige eten vleesch, die niemant van verstant lichtelijck voor spijsen en ghebruyckt: eenige koren-gewas, als hoenders, duyven, patrijfen, ende diergelijcke, die oock het beste voedsel geven: eenige halen de kost uyt het water, als de svvanen, ganssen, enden, talingen, maer dese hebben veeltijts eenen vischachtigen, ofte grontachtigen smaeck, ende zyn vvat hart om te verteren.

De *plaats* maect mede groot onderscheyt: want die op de bergen op-gevoet vverden zyn beter als die van't velt, want sy gebruycken helder lucht, en vaster voedsel. Soo moet men oock letten offe in de koy ghestaen, ofte vry geloopen hebben: want die in de koy te mesten staen, ofte naeu in huys, gehouden werden, al ist datse lekker smaken, zyn even-wel niet ghesont, om datse vol overtollige vochtigheden zyn. Maer die de vrye lucht hebben, ende op t' landt haren kost soecken, geven beter voedsel, om datse de overtolligheyt die in't lichaem groeyt, door gestadige beweginge, lichtelijck doen verdwijnen. En om in't kort van alle soorten van dierē te seggē, al de vettigheyt die inde koyen door het mesten verkregen wert, al isse de tongh smake-lijck, soo isse even-vvel het lichaem niet gesont.

Het

Het is nu tijt in't bysonder van de vogelen, die in onse spijsse komen te spreken; Wy sullen dan beginnen van de **Daen**/ die waer hy komt, hem meester maeckt, ende nae het schrijven van sommige eerst uyt Persien gekomen is, ende daer nae in alle Landen in vveerde gehouden. De Françoysen, gebruycktense niet soo seer tot spijsse als tot vechten, daerse soo yverigh in zyn, datse haer eerst doot vechten, als op-geven. In Engelant gaet het hanevechten noch hedensdaeghs seer in swanck. Hier te lande **wel** soo veel niet, dan sommige maken daer even-wel al haer werck af.

De Hanen en komen naulicx op tafel, dan alffe noch heel jongh zyn. Eerste by de hennen geweest zyn, is haer vleesch, insonderheyt van de gene die tamelijck vet zyn, van goet sap, licht om te verteren, appetijt verweckende, ende goet bloet makende. Maer dit en duert in dit heete dier niet langh: want alffe groot werden, en daer nae alffe groeyen, ende de Hennen bespringen, soo gaense met een vollen stap nae de drooghte.

Daerom stelt *Hippocr. 2. de diat.* het Hane-vleesch onder het drooghste vleesch. Wt dese drooge ende heete ongematigheyt, krijgt het vleesch een snafelachtige hardigheyt, meerder ofte minder nae den ouderdom, soo dat het oude Hanen-vleesch meer voor medecijne, als voor spijsse gherekent vvert. Want moruw gesodē zynde geeft het eenige salpeterachtigheyt in't sap, het yvelck af-veeght, opent, ende den buyck weeck maeckt. Welck sap daer in andere purgatiē te boven gaet, dat het met eenen de ongematigheyt verbetert, voedt, ende sonder

D d 2

wal-

walginge ofte tegenheyt ghenomen vvert, ende de Maegh niet om en keert. Is daerom seer bequaem voor sieckē, die aen de beter haant zyn. De deughden die de Hanen ontbreken, vverdē overvloedigh bevonden alse by tijts gelubdt werden, te vveten, inde **Capoenē**. Want haer vleesch dat anders door haer hitte ende gestaegh springen op de hinnen, droogh, mager ende hart is, wert door het lubben vochtigh en mals, ende uyt-treckende de hitte ende drooghte wert in alle gematigheden volkomen gematigh, licht om te verteren, goet voedsel gevende, het beste bloet makende, ende onse natuerlijke vvarmtē vermeerderende. Soo dat de Capoenen met groote reden onder 't beste dat op tafel mach komen, kunnen gherekent vverden. Hoe-wel dat eenige gelooven, onder anderen oock *Iokan Crato*, Medecijn van drie Keyfers, dat het Capoenen-vleesch niet goet en is voor de gene die gichtigh zyn, om dat sy voek met podagra ghequelt zyn, al of haer vleesch niet in ons maegh, lever, ende aderen verandert vverde. De gicht bestaet in de neervloeyingh van vochtigheden, ende in de swackheyt vande ontfangende deelen, de welcke door het eten van Capoenen-vleesch in onse Lichamen niet verweckt en kan vverdē. Indiender even-wel yemant mocht door het gebruyck van 't selve in gicht vervallen zyn, dat is gekomen, om dat fulcke Capoenen, in de koye te mesten gestaen hebben, welckers vleesch vele overtollige vochtigheyt heeft, vvaer door verstoppinge in't Lichaē veroorsaect. Waerom oock alle vleesch dat in de koyen gemest is, van *Galeno* mispresen vvert.

De

De Hoenderen volgē in goetheyt na de Capoenen, en zyn van ours seer gemeen op tafel geweest. Om die ten eersten kort te maken, plegen de Romeynen de selve in most te verdrencken, gelijk blijkt uyt *Horatius* in dese versen 2. *Sat.* 1.

Krūght ghy misschien een spaden gast,
Op vrien ghy niet en had gepast;
Soo doot een hin en steeck s' in most,
Soo wort haer vleesch noch malse kost.

Andere plegense om ras kortte vverden aen een vijge-boom te hangen, gelijk blijkt uyt *Plutarchus* 2. *Symp. quaest.* 10. Sommige suijdensē hedenīdaeghs de stroot af, ende werpen se terstont in't water, om daer in al op-springende te sterven, ende alsoo korter ende malsier te vverden. Maer 't selve gheschiet veel rasser ende beter in de wijn, soo om de warmte, als om eenige gemeenschap der naturen, die de hoenderen met de wijn hebben. Want gelijk *Ælianus* getuyght 9. de *Animal.* 29. een hoen dat in de vvijn ghevalen, ende ghestickt is, en treckt daer niet quaets uyt, noch en ruyckt niet: maer 't gens dat in't water sterft, geeft een stanck van hem, ende besmet de lucht.

De Hoenderē zijn best, die op de boeren werven loopen, ende met haver ende gerst gevoedt werden: daer-en-tegen niet gesont, die in doncker gemest, ende met beslagen meel, gelijk de Capoenen, ghekropt werden, gelijk hedenīdaeghs veel geschiet, ende al by de Romeynē gebruyckelijck was. *Martialis* 13. *Epigr.* 62.

D d 3

Pas-

*Pascitur & dulci facilis gallina farinâ,
Pascitur & tenebris; ingeniosa gula est.*

Sommige hebben de Hoenderen oock willen tot Capoenen maken, ende dat met een heet ijser, waer door sy heel vet vverden, ende nae de dunne tongen oordeelen, seer lieffelijck van smaeck zijn. 'Twelck *Galenus* oock getuyght in't eerste Boeck van't Zaer, daer hy seydt dat de wijfkens van de dieren mede gelubt werden, ende dat sulcken vleesch soeter is, als ander. Om een ende van de Hoenderen te maken, soo seggen vvy datse onder ander vleesch de kroon spannen, behalven dat het niet vast en hertelijck genoegh en is voer de gene die svvaren arbeyt doen, die beter met speck ende runt-vleesch gedient zijn, om reden hier boven verhaelt.

Wy seggen dan tot besluyt, dat onder de hoenderen, het Capoenen-vleesch het gematighste ende gesontste is. Daer na komen de Kuyckens, die kort en malsch vleesch hebben, maer wat vochtigh: de Hennen zyn wat drooger. Soo dat vvy wel doen, met de Kuyckens gebraden, ende de Hennen gesonden op tafel te brengen. Ick had by-na vergeten yet te seggen van de *Hane-rammen*/ daer al van oudts veel af gehouden is, en men itoofte, ofte backte in Pasteyen. De vrouwen maken ons vvijs, datse een man te paerdt helpē. Maer soo men haer gestaltenis aensiet, sy zijn quaet te verteren, ende van weynigh voedsel. Want harē aert is tusschē beyden, vleesch en geen vleesch, wat komende aen de nature van de knor-beenderen, ghelijck oock betuyght vvert by *Aristoteles* in syn tweede Boeck van de Historie der

Die.

Dieren op het 12. Capittel, ende *Plinius* in het 11. Boeck van syn Natuerlijke Historie op het 37. Capittel. Waerom *Galenus* mede seyt, dat de Hancammen niet te prijsen, noch te laken en zyn. Maer hy prijft seer de **Harre-klooten** insonderheyt de gemeste, ende daer vvert oock by leckere luyden veel van gehouden. Soo dat veel Hanen te langer leven souden, en waer het niet om haer klooten, ofte indien sy de selve, gelijk men van de Bevers schrijft, af-beten.

De Patrijfen ofte veldt-hoenderen, zyn noeyt soo gemeen geweest, als ander hoenderē: en werden daerom van alle tijden in groote weerde gehouden. *Martialis* 13. Epigr. 65.

*Ponitur Ausonij's avis hac varissima mensis;
Hanc in lautorum mandere saepe soles.*

Haer vleesch is gematight, maer wat drooghachtigh, ende moeten daerom jongh gegeten zijn, ende dan werden sy lichtelijck verteert, geven veel, ende van 't beste voedsel. Derhalven is't seer bequaem den gene, die uyt een sieckte komen, ofte van sint Iobs trappen ghevallen hebben. Soo dat een vermaert Italiaensch Medicijn gheschreven heeft, dat yemant die daer mede beladen is, een heel jaer anders geen spijs en at, maer alle dage een Patrijs, sonder eenige ander hulpe, soude genesen.

De Calcoenē zijn hier te lande redelijck gemeen, ende noch jongh zijnde, geven se veel en seer goet voedsel, ende en wijcken noch in smaek, noch in goetheyt onse Capoenē niet, dan zijn een weynigh harder van vleesch, als zy vvat ouder beginnen te

D d 4

wer-

werden, ende dan konnense van ledige luyden soo wel niet verteert werdē, het welck onder de groote vogelen gemeen is. Maer sommige maken de selve oock kort, met de snafelen van haer vleesch om stucken te stooten, ende gedoot's nachts inde lucht te leggen.

De Phasanē ofte Fasantē zyn eertijts uyt *Colchis* van de Helden van 't gulde vlies in Grieken-landt gebracht, en hebben haren naem behoudē van een riviere aldaer, by de welcke sy haer met menighe onderhouden. *Martialis* 13. *Epigr.* 72.

*Argon primum sum transportata carina,
Ante mihi notum nil nisi Phasis erat.*

Sy zijn al van oudts in soo groote achtingh ghe- weest, dat de Koningh *Ptolomeus* hem roemde noyt een Phasaen gheproeft te hebben, maer dat hy den selfden onder syne vreemdigheyt bewaert hadde. De Keyser *Pertinax*, ghelijck *Capitolinus* getuyght, heeft noyt voor sijn eygen mont een Phasaen doen ree maken, ofte aen yemant geschoncken. *Lampri- dius* verhaelt, dat voor den Keyser *Severus* de Pha- saen niet als op groote feest-dagen aen-gerecht en werde. Ende voorwaer de seldenheyt en heeft dese kostelijckheyt niet ghemaect: maer de goetheyt van haer vleesch. Want dat is liefelijck vā smaeck, ende geeft van het alder-beste voedsel, ende is sacht om te verteren. Ende derhalven bequaem, voor de gene die uyt een sieckte op-staen om hare krachten weder te krijgen, ofte die een maegh hebben, die slaep in't teren is, alsoo sy de selve verstercken ende de swacke luyden op de been helpen kan. Men seyt dat

dat dit vleesch, hoe-wel het de alder-beste deughden heeft, de huys-layden kort van adem maectt : maer het perijckel en is niet groot, alsoo het niet veel voor haren neus en komt.

De Duyvê hebbê verscheide soortê. De tamme hebben al te veel overtollige vochtigheyt : daerom zijn de wilde de beste, die door het vliegê de vochtigheyt verteren. Nochtans is het vleesch van allegader stoorachtigh, swaer om te verteren, geeft grof ende swaermoedigh voedsel, ende daerom en ist niet goet, veeltijts Duyven te eten. *Aldroandus* schrijft van een Medicijn *Curtius*, dat hy door het dagelijcx eten van de Duyven syn leven verkort heeft. Sommige verhalen van een *Cassia*, dat hy gestorven is om dat hy driemaal op eenen dagh van een gebrade duyfgegeten hadde. Ende *Simeon Sethi* seyt datse verhitte, koortsche maken, het hoofd ende de oogen beschadigen, ende veel gebruyckt de laserie veroorsaken. Want alsoo sy (*Arist. 3. de part. animal. 7.*) heet van maegh zijn, van heet dick ende verbrant bloet, soo en ist niet vreemt datse ons Lichaem verhitten ende ontfteken, ende tot de laserie gereet maken. Even-wel leeren sommige dat het goet is voor de gene die beroert zyn, ofte de senuwen getrocken werden : andere dat het lust tot by-slapen verweckt, ende dat daerom (*Plutarch. de Iside*) de Duyven van de Ouden de godinne *Venus* toe-geeygent zijn. Hoe-wel dat van de *Ringh-duyven* ofte *Kries-duyven* het contrarie van den Poët *Martialis*, die niet on ervaren in dese dingen schijnt geweest te zijn, geseyt wert 3. *Epigr. 67.*

D d 5

In-

*Inguina Torquati iardant hebetantque palumbi;
Non edat hanc volucrem, qui cupit esse salax.*

Sy zijn op haer best, alse beginnen te vliegen, ende het podden-haer niet allegader quijt en zijn: ende soo werden se bequamelijck ghebraden, ofte, gelijk men gemeenlijck doet, met eenige verkoe-lende kruiden ghestoof, ofte met geroerde eyeren op tafel gebracht. Het schijnt dat men al van oudis veel van de **Tortel-duyven** gehouden heeft, ghe-lijk onder vele uyt *Plautus*, *Iuvenalis* ende andere blijckt. Alsoo sy van naturen droogh zijn, soo zijn de vetste, de beste, en de gesontste. Soo dat *Marti-alis* wel seyt 3. Epigr. 53.

*Dum pinguis mihi turtur erit: lactuca valebis,
Es cochleas tibi habe: perdere nolo famem.*

De Pauwen plegen in't eylant *Samos* in't wilt te loopen, ende van daer zynse door geheel Europa gekomen. Sy zijn om de schoonhey van haer vee-ren vermakelijcker in't oog, als ghesont in't **Lic-haem**. Worden oock op bruyloften, ende groote maeltijden meer uyt pompeushey geset, als om de leckerhey van haer vleesch. Want *Galenus* in't 3. Boeck van de krachten der voedelen, seyt dat het selfde snafelachtigh, en hart om verteren is, en oock swaermoedigh bloet doet groeyen. De Arabische **Medicijs** leeren dese hardighey wech-nemē, met de **Pauw** eenige dagen in de lucht te hangen. De jonge zijn beter, ende soo hart niet te verdouwen. Dan moeten even-wel in een stercke maegh ko-men,

men, sal haer vleesch wel verteert werden.

De Lijsters plegen in meerder waerden voormaels te weten doenſe gehouden, ende ver gemest werden; hedenſdaeghs eetmenſe ver ofte mager, gelijcke ghevangen werden. Sy zijn wel te verteren, ende geven goet ende vaſt voedsel. Soo datſe niet ſonder reden van de Poëten *Horatius* ende *Martialis* ſeer gepreſen werden.

De Meerle wert by ſommige by de Lijſters ver-geleken: dan ſcheelt wat. Want het vleech van de Lijſters en is niet alleen liefelijcker, maer oock malſſer ende geſonder.

De Vincken / en Leemwercken en diergelijcke kleyn-gebeent, zijn meelt al licht te verteren, ende geven goet voedsel. **De Moſſen** zijn wat harder.

De Snippen / ofte Hout-snippen gelijck ſommige by de Patrijſen, hoe-wel die dierder zijn. Sy werden met darmē ende ingewant gebraden, en het druypſel op geharſt witte-broot ontfangen. En dit wert voor ſoo geſont gehouden, als ſmakelijck, by de gene die meenen, om dat ſy het ſuyverſte uyt het aertrijck trecken, ende geen gal en hebben, darter oock niet quaets by haer en is. Het welck ick even-wel ſoo heel niet aen en kan nemen; want hoemenſe bereyt, altijt is de vuyligheyt aerdtachtigh, inſonderheyt indienſe, gelijck ſommige ſeggen, pier-wormen eten, 't welck de roodigheyt van haer vleech ſchijnt te betuygen. Haer vleech is wat hardtachtigh, dan goet ende tamelijck geſont.

De Poel-snippen / die vvy 's vvinters hier met menighte hebben, zijn ſoo hart van vleech niet.

Van Heygers / Spreuwen / Quackels / ende dier.

gelijke, alsoofse seldē tot spijsē gebruyckt werden, is niet de pijnē vvaert, datter alhier veel af geschreven vvert.

Onder de Water-vogels zijn by ons meest in't gebruyck **de Enden**/ die oock met den gemeenen naem van Vogel by ons bekend zijn. Sy werden ontrent onse stadt Dordrecht overvloedigh gevangen, op de manier die hier voor dit Capittel afgebeelt is. Het vvelck voor een van de fraeyste en aengenaemste dingen van Nederlandt gheoordeelt werde by de meer wel-gemelte Heere *Daniel Heinsius*, als hy onlanghs met my dat vogel-vangen sagh, genoodicht zijnde op de koy van mijn neve d'Heere *Thomas de Wit*, werde Schepen der voorsz. Stede. Haer vleesch is heet ende vochtigh, swaer te verteren, ende van grof voedsel. De achter-bouten zijn morwt. De Poëet *Martialis* prijst de borst ende den hals.

*Is een Ende toe-bereyt,
Soo eeter van met onderscheyt:
De borst en hals is alder-best,
Dus sent de kock al vvaetter rest.*

De Gansē zijn by-na van den selfden aert. De oude Romeynen plegen de selfde niet te eten, om datse eens oorfaeck geweest hadden, dat haer *Capitolium* niet over-rompelt en werde. Maer daer nae hebbense die superstitie laten varen, ende de Gansē gemest, ende in voorname maeltijden aengerecht. *Lampridius* verhaelt datse voor den Keyser *Severus* op seest-dagen plachten gheset te werden.

Dio-

Diodorus Siculus schrijft datse gesoden, ende gebraden alle-daegh op de Egyptenaers tafel quamen. Even-wel zijns seer hart te verteren: dan in een stercke maegh wel verteert zijnde, gevens veel voedsel. Men heeft eertijts seer veel gehouden van de Lever, de welcke alse gemest werden, seer groot wort, ende is een aengename gesonde spijs, ende licht om te verteren, en in Duytslant is dese spijs noch seer bekend, sonderlinge by de Ioden. De gemelte *Martialis* spreeckt van de Gansen-lever aldus 13. *Epigr.*

*Siet wat een lever heeft de gans,
 Sy over-trefte het aler bykans:
 Dies seydt ick als ick die besagh,
 Ey segh my vvaer dit schep sel lagh?*

De Swanen hebbē fibreus ende langh vleesch, dat seer hart om verteren is. En gelijk alle vogels die haer in't vvater onthouden, overtollige vochtigheyt by haer hebben: soo is de selfde inde groote soo veel te meerder. Men backtse ghemeenlijck in korsten, om haer vleesch door de specerijen korter te maken. Dienen op de tafel, ghelijck wy van de Pauwen gheseyt hebben, meer tot cieraet, als tot spijs.

Van't